Professionele identiteitsspanningen op de werkplek: hoe ga je ermee om?[1]

Leraar zijn is een prachtig en veelzijdig beroep, maar veel aanstaande en beginnende leraren ervaren in de dagelijkse onderwijspraktijk spanningen bij het ontwikkelen van hun persoonlijk meesterschap. De Onderwijsraad (2013) spreekt over dilemma's die de binnenkant en de buitenkant van het beroep raken: de spanning tussen de persoonlijke opvattingen en de externe eisen, opvattingen en verwachtingen.

Over het onderwerp van dit artikel is de Praktijk Inzicht katern *Omgaan met professionele identiteitsspanningen op de werkplek* ontwikkeld. Dit artikel betreft de achtergrondinformatie van deze katern en is gebaseerd op de verworven kennis en inzichten uit het project 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek' van het Center of Expertise Persoonlijk meesterschap (CEPM)[2]. Drie lerarenopleidingen onderzochten in dit project welke professionele identiteitsspanningen op de werkplek worden ervaren door aanstaande en beginnende leraren en hebben ervaring opgedaan om hen hiermee te leren omgaan.

Mijn dank gaat uit naar de projectleden[3] en alle betrokken begeleiders, aanstaande en beginnende leraren van Hogeschool de Kempel, Christelijke Hogeschool Ede en Iselinge Hogeschool, evenals strategisch partner ESoE[4], die hieraan hebben bijgedragen.

De verworven kennis en inzichten willen we middels dit artikel graag delen met begeleiders, aanstaande en beginnende leraren van andere lerarenopleidingen, scholen en belangstellenden die hiermee ook aan de slag willen. Dit delen doen we vanuit het motto: De leraar maakt het verschil voor leerlingen, zoals de begeleider het verschil maakt voor de (aanstaande) leraar (Geldens, 2007; Popeijus & Geldens, 2009).

Voorbeeld Professionele identiteitsspanning

Om de orde te handhaven in de klas moet je streng zijn tegen je leerlingen: je wilt niet dat er over je heen gelopen wordt. Het streng zijn vind je moeilijk, omdat je tegelijkertijd wilt dat de leerlingen je aardig vinden. Dit is een voorbeeld van een spanning die (aanstaande) leraren ervaren op de werkplek.

[1] © Citeertitel: Geldens, J. (2016). *Professionele identiteitsspanningen op de werkplek: hoe ga je ermee om?* Utrecht: Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap.
[2] Center of Expertise Persoonlijk meesterschap: www.cepm.nl
[3] Leden van de CEPM-projectgroep 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek': Tyche de Groot, Kempelonderzoekscentrum Hogeschool de Kempel te Helmond, Peter Bom en Han Schipper, Christelijke Hogeschool Ede en Nancy van Maanen, Iselinge Hogeschool te Doetinchem.
[4] De strategisch partner in dit project was Eindhoven School of Education (ESoE): prof. dr. Douwe Beijaard en prof. dr. Perry den Brok.

Over de auteur

Zie informatie op: http://cepm.nl/over-cepm/opbrengsten/professionele-identiteitsspanningen/

Voor meer informatie kan contact worden opgenomen met de CEPM-projectleider
dr. Jeannette Geldens Email: j.geldens@kempel.nl

Jeannette Geldens is lector Betekenisvol Leren Onderwijzen Kempelonderzoekscentrum, Hogeschool de Kempel te Helmond. Daarnaast is Jeannette adviseur Samen (academisch) Opleiden en fungeert als lid en/of voorzitter van auditcommissies bij erkennings- of accreditatietrajecten.

Inhoud

1. Professionele identiteitsspanningen en thema's 4

1.1 Inleiding 4

1.2 Professionele identiteitsspanningen 4

1.3 Spanningsthema's 5

2. Leren omgaan met professionele identiteitsspanningen 7

2.1 Inleiding 7

2.2 Ervaren spanningen en ermee leren omgaan 7

2.3 Ervaren spanningen en ermee leren omgaan vanuit agency 8

3. Resultaten en de betekenis ervan voor de onderwijspraktijk 10

3.1 Resultaten van ervaren spanningen en ermee leren omgaan 10

3.2 De betekenis ervan voor de onderwijspraktijk 112

Literatuur 12

Bijlage 1 Vragenlijst professionele identiteitsspanningen 145

Bijlage 2 Agencymeter 19

Bijlage 3 Toolbox 20

1. Professionele identiteitsspanningen en thema's

1.1 Inleiding

Zowel uit de dagelijkse onderwijspraktijk als uit onderzoek is bekend dat (aanstaande) leraren in het primair en voortgezet onderwijs professionele identiteitsspanningen ervaren (Pillen, 2013; Diepe, 2014; Ploeg & Scholte, 2014). Deze spanningen kunnen betrekking hebben op alle aspecten van het meesterschap.

Professionele identiteitsspanningen
Leraren ervaren dan een conflict tussen:
- wat zij persoonlijk relevant vinden (persoonlijke dimensie);
- wat zij relevant vinden voor hun beroep (professionele dimensie).

In onderzoek van Pillen (2013), waarbij zij in gesprek ging met verschillende beginnende leraren, komt naar voren dat verschillende leraren het onderwijs willen verlaten vanwege professionele identiteitsspanningen die zij ervaren. Professionele identiteitsspanningen bij (aanstaande) leraren kunnen zorgen voor gevoelens van onzekerheid en van verlies aan passie, betekenisvolheid, betrokkenheid en controle over het eigen handelen. Dit vergroot mogelijk het risico op burn-out en op uitval en is gezien het komend lerarentekort een urgent probleem. Zo blijkt het burn-outpercentage van 19,4% in het onderwijs het hoogste van alle sectoren (Hidding, 2013; TNO, 2013) en loopt de beroepsuitval van startende leraren op tot 25% binnen vijf jaar (Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap, 2013). Inmiddels ligt het burn-outpercentage binnen het onderwijs nog hoger. Het onderwijs heeft het hoogste burn-outpercentage van alle sectoren: 21,3% (CBS & TNO, 2015), terwijl het gemiddelde van alle arbeidsmarktsectoren in Nederland op 14,4% ligt.

Op lerarenopleidingen en in het werkveld is wel aandacht voor verschillende leerwensen en concerns van leraren en voor de eisen die het beroep stelt, maar er is nog niet veel beproefde didactiek beschikbaar die de combinatie daarvan aan de orde stelt (Meijer, Korthagen, & Vasalos, 2009) en handvatten biedt voor als individu en de omgeving 'schuren' (Meijer, 2014). De aandacht hiervoor is onder meer zichtbaar in de huidige projecten van 'Versterking samenwerking lerarenopleidingen en werkveld (looptijd juni 2013 - dec. 2016).

In dit hoofdstuk beschrijven we de professionele identiteitsspanningen (§ 1.2) en hun thema's (§ 1.3) Tot slot presenteren we in § 1.4 de resultaten van ons onderzoek naar ervaren professionele identiteitsspanningen onder 252 aanstaande en beginnende leraren en de betekenis ervan voor de onderwijspraktijk.

1.2 Professionele identiteitsspanningen

In het promotieonderzoek van Pillen (2013) zijn 13 verschillende professionele identiteitsspanningen gedestilleerd die beginnende leraren in het primair, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs kunnen ervaren. Deze spanningen werden bevraagd middels een vragenlijst 'Professionele

identiteitsspanningen'. Van Diepe (2014) heeft deze spanningen taalkundig afgestemd op eerstejaars aanstaande leraren primair onderwijs en de vragenlijst benut in haar onderzoek. In haar onderzoek ging zij na of professionele identiteitsspanningen ervaren worden door eerstejaars aanstaande leraren en of er een verband is tussen de mate waarin deze spanningen ervaren worden en de mate van invloed en nabijheid in de leraar-leerlingrelatie (zie ook Diepe, Geldens, & Wubbels, 2016). Binnen de CEPM-projectgroep is de formulering van de spanningen verder aangescherpt (Geldens, Groot, Bom, Schipper, & Maanen, 2016). Ook is een nieuwe (veertiende) spanning toegevoegd om ook 'moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders' aan de orde te stellen als een spanning die in het primair onderwijs wordt ervaren door (aanstaande) leraren. Het benoemen van professionele identiteitsspanningen vraagt van (aanstaande) leraren te expliciteren of ze in hun beroepsuitoefening al dan niet een conflict ervaren tussen wat ze persoonlijk relevant vinden en wat ze als relevant vinden voor hun beroep. In Bijlage 1 is de vragenlijst voor beginnende leraren opgenomen en wordt van elke spanning een beschrijving gegeven.

1.3 Spanningsthema's

Om de onderliggende structuur van de op Pillen gebaseerde vragenlijst 'Professionele identiteitsspanningen' te onderzoeken heeft Van Diepe (2014) een factoranalyse uitgevoerd (zie ook Diepe, Geldens, & Wubbels, 2016). Terwijl Pillen drie thema's heeft onderscheiden, bleken uit deze factoranalyse vier thema's onder de vragenlijst te liggen:

- spanningsthema 1. Op leren gerichte professionele versus persoonlijke relatie;
- spanningsthema 2. Aanstaande versus beginnende leraar;
- spanningsthema 3. Ik versus de organisatie;
- spanningsthema 4. Persoonlijke versus professionele motieven.

Spanningsthema 1 omvat spanningen waarin (aanstaande) leraren moeilijkheden ervaren in de balans tussen de professionele en de persoonlijke rol die ze als leraar hebben. Onder dit thema behoren de professionele identiteitsspanningen 2, 8, 9, 13 en 14.

Bij spanningsthema 2 gaat het voor aanstaande leraren om spanningen die te maken hebben met de veranderende rol van aanstaande leraar naar beginnende leraar. Voor beginnende leraren gaat het om spanningen over de veranderende rol van beginnende leraar naar meer ervaren leraar. Bij dit thema gaat het om de professionele identiteitsspanningen 1, 2, 3, 4 en 5.

Spanningsthema 3 betreft spanningen waarin(aanstaande) leraren moeilijkheden ervaren tussen de verantwoordelijkheid als leraar te nemen en de verantwoordelijkheid als leraar te krijgen.
Onder dit thema vallen de professionele identiteitsspanningen 11,12, 13 en 14.

Bij spanningsthema 4 hebben de spanningen te maken met tegenstrijdige ideeën tussen wat een (aanstaande) leraar persoonlijk voor zijn leerlingen wil en wat vanuit zijn professionele rol verwacht wordt in de interactie en relatie met de leerlingen. Bij dit thema betreft het de professionele identiteitsspanningen 6, 7, 8 en 10.

Om zicht te krijgen op de betrouwbaarheid van deze thema's, werd een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd, waaruit bleek dat alle vier de thema's een acceptabele betrouwbaarheid[5] hadden (Diepe, 2014). In het volgende overzicht hieronder wordt de indeling van de 14 professionele identiteitsspanningen over de 4 spanningsthema's weergegeven.

[5] De betrouwbaarheid van factor 1 was α=.63, van factor 2 α=.66, van factor 3 α=.67 en van factor 4 α=.58.

Indeling 14 professionele identiteitsspanningen over 4 spanningsthema's[6]			
4 Spanningsthema's			
Spanningsthema 1. *op leren gerichte professionele versus persoonlijke relatie*	**Spanningsthema 2.** *aanstaande versus beginnende leraar*	**Spanningsthema 3.** *ik versus de organisatie*	**Spanningsthema 4.** *persoonlijke versus professionele motieven*
14 Professionele identiteitsspanningen			
2. Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen.[7]	1. Het gevoel een student/beginnende leraar te zijn versus de verwachting om je te gedragen als een ervaren leraar.	11. Ervaren van tegenstrijdige verbondschap met leerlingen en collega's.	6. Tijd willen steken in het oefenen van lesgeven versus de druk ervaren om tijd te investeren in andere taken die deel zijn van de leraarstaken.
8. Leerlingen als hele personen behandelen versus het gevoel ze te moeten behandelen als leerlingen.[8]	2. Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen.	12. Conflicten ervaren tussen de eigen oriëntaties gericht op het leren van onderwijzen en die van anderen.	7. De integriteit van de leerlingen respecteren versus het gevoel deze integriteit tegen te werken.
9. Ervaren van moeilijkheden in het houden van emotionele afstand.	3. Het gevoel van niet competent zijn in termen van kennis versus de verwachting om een expert te zijn.	13. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van onderwijzen.	8. Leerlingen als hele personen behandelen versus het gevoel ze te moeten behandelen als leerlingen.
13. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van onderwijzen.[9]	4. Ervaren van een verschil tussen de eigen, vaak impliciete theorieën en de theorieën die relevant zijn voor het lesgeven.	14. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders.	10. Balans werk en privé en werkdruk van het leraarsberoep.
14. Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders.[10]	5. Blootgesteld worden aan tegenstrijdige institutionele opvattingen.		

[6] Indeling gebaseerd op: Diepe, R., van, Geldens, J., & Wubbels, T. (2016). Spanningen in de professionele identiteit ervaren door eerstejaars aanstaande leraren en de relatie met hun leerlingen: is er een verband? *Tijdschrift voor lerarenopleiders, 37*(1), 33-43.

[7] Spanning 2 behoort zowel in spanningsthema 1 als in 2.

[8] Spanning 8 behoort zowel in spanningsthema 1 als in 4.

[9] Spanning 13 behoort zowel in spanningsthema 1 als in 3.

[10] Pillen (2013) heeft 13 spanningen onderscheiden. Spanning 14 is vergelijkbaar met spanning 13 en is door de CEPM-projectgroep toegevoegd om ook 'moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders' aan de orde te stellen.



2. Leren omgaan met professionele identiteitsspanningen

2.1 Inleiding

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, kunnen professionele identiteitsspanningen bij (aanstaande) leraren zorgen voor gevoelens van onzekerheid en van verlies aan passie, betekenisvolheid, betrokkenheid en controle over het eigen handelen. Dit vergroot mogelijk het risico op burn-out en op uitval. Dit was dan ook de reden om (aanstaande) leraren te leren omgaan met professionele identiteitsspanningen. Het leren omgaan met deze spanningen in de professionele identiteit stimuleert de ontwikkeling van de professionele identiteit van (aanstaande) leraren (Alsup, 2006). Een optimale professionele identiteit zorgt ervoor dat (aanstaande) leraren beter in staat zijn keuzes te maken tussen wat zij als leraar en als persoon relevant vinden, waardoor spanningen in de professionele identiteit minder ervaren zullen worden (Pillen, 2013) en hun werktevredenheid mogelijk toeneemt (Veldman, van Tartwijk, Brekelmans, & Wubbels, 2013).

In het CEPM-project 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek' zijn per hogeschool een 3-4-tal aanstaande en beginnende leraren met spanningen die het hoogst scoorden (score 4, wel van toepassing) geïnterviewd. De interviewfragmenten gaven niet alleen een genuanceerd beeld van de wijze waarop aanstaande en beginnende leraren spanningen ervaren, maar ook hoe zij ermee willen en hebben leren omgaan. Aan de 125 (aanstaande) leraren die minstens aan 1 van de 14 spanningen het maximale gewicht van 4 toekenden, is gevraagd of zij voor één van de betreffende spanningen een plan van aanpak wilden opstellen met daarin een werkwijze voor het leren omgaan met de gekozen spanning. Na het invullen van de vragenlijst 'Professionele identiteitsspanningen', bespreken de (aanstaande) leraren met elkaar en hun begeleider concrete voorbeelden van situaties op de werkplek waarin spanningen speelden en beantwoordden vragen als: Wat doet deze spanning met je? Wat betekent deze spanning voor jou en jouw handelen op de werkplek? Wat heb je tot nu toe ondernomen om met deze spanning om te gaan? Wat zou je nog kunnen doen? Wat past bij jou en jouw mogelijkheden op de werkplek? Hierdoor kwam bij de (aanstaande) leraren bewustwording op gang en konden ze met de verworven inzichten op de werkplek aan de slag om te leren omgaan met een door hen gekozen spanning. Uiteindelijk waren er 54 (aanstaande) leraren die in samenspraak met hun mede (aanstaande) leraren en hun begeleiders een plan van aanpak uitwerkten dat ze vervolgens 1 à 2 maanden hebben uitgevoerd op de werkplek.

In § 2.2 geven we een voorbeeld van de wijze waarop een eerstejaars aanstaande leraar een spanning kan ervaren, op welke wijze zij er vervolgens op de werkplek mee is omgegaan en een evaluatie daarvan. In § 2.3 beschrijven we een voorbeeld van een beginnende leraar, waarbij we aangeven hoe zij met de betreffende spanning op de werkplek heeft leren omgaan vanuit agency en een evaluatie daarvan. Tot slot schetsen we in § 2.4 de resultaten van ons onderzoek naar het leren omgaan met professionele identiteitsspanningen onder 54 aanstaande en beginnende leraren en de betekenis ervan voor de onderwijspraktijk.

2.2 Ervaren spanningen en ermee leren omgaan

Spanning 2. Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen
Desiree, 1e jaars
"Ik vond het moeilijk om consequent en streng op te treden tegenover kinderen. Ik was bang dat de kinderen mij niet meer aardig zouden vinden. Nadat het vakantie was geweest en een nieuwe stageweek startte, heb ik de knop omgedraaid. Ik heb een meisje uit de kring gezet. Het was voor mij een ontzettend grote drempel, maar ook een heel groot leerpunt."

Aanpak

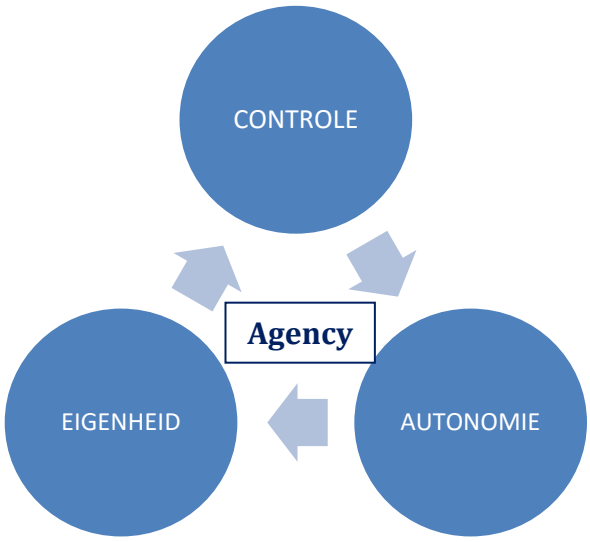
"Mijn zelfbedachte werkwijze was dat ik gewoon streng moest zijn tegen de kinderen. Ik moet gewoon reageren op wat er op dat moment gebeurt. Ik moet in mezelf geloven en gewoon mezelf blijven. Ik verwacht dat ik hiermee een strengere blik krijg tegenover de klas. De klas zal beseffen dat ik niet alleen aardig ben, maar op de juiste momenten ook streng kan zijn."

Evaluatie

"Eerst wist ik niet hoe ik kon reageren of hoe ik consequent kon zijn. Door de ideeën en tips van mijn mentor, medestudenten en tutor heb ik kunnen bedenken wat voor mezelf het fijnste is, waardoor ik mezelf kan zijn. Eerst was ik bang om die kinderen te kwetsen. En nu heb ik dat niet meer, maar ik ben nog steeds mezelf. Ik heb me daar wel in ontwikkeld."

2.3 Ervaren spanningen en ermee leren omgaan vanuit agency

Bij derdejaars en beginnende leraren hebben we in het CEPM-project eerste ervaringen opgedaan om hen te leren omgaan met professionele identiteitsspanningen op de werkplek vanuit agency. Agency[11] verwijst naar het controle hebben over het eigen handelen en vereist een zekere mate van autonomie en eigenheid.



Leraren die controle hebben over het eigen handelen, zijn in staat eigen keuzes te maken in hun handelen op de werkplek (Beijaard, 2009; Ketelaar, 2012). Ze hebben een eigen inbreng in (de aanpak van) hun les- en niet-lesgebonden activiteiten, kunnen hun handelen in uiteenlopende omstandigheden sturen en kunnen hun taken goed managen (vgl. Heiders attributietheorie).
Leraren die autonomie ervaren, weten wat van hen wordt verwacht, kunnen zichzelf zijn, worden door anderen serieus genomen en met hun leerbehoeften wordt rekening gehouden (vgl. Ryan & Deci, 2002).
Leraren ervaren eigenheid wanneer zij hun persoonlijke ontwikkeling en zichzelf als leraar kunnen laten zien, een goed beeld hebben van hun persoonlijke kwaliteiten als leraar en de persoonsgerichte feedback van anderen gebruiken (vgl. Bots & Putter, 2014).
Agency is nodig voor de ontwikkeling van de professionele identiteit van leraren (Beijaard & Olsen, 2013; Eteläpelto, Vähäsantanen, Hökkä & Paloniemi, 2013). Door (aanstaande) leraren te leren omgaan met

[11] Voor de term 'agency' is geen goede vertaling in het Nederlands (Beijaard, 2009). "Agency presupposes that teachers are active professionals who are – at least to some extent – in control over their own professional work and lifes." (Beijaard & Olson, 2013, p.62). Agency is understood as being manifested when teachers influence their work and identity, make choices at work, and act accordingly (Hökkä, Eteläpelto & Rasku-Puttonen, 2012; Vähäsantanen, 2013).

professionele identiteitsspanningen ervaren zij agency op de werkplek en ontwikkelen zij hun persoonlijk meesterschap. Dit kan leiden tot (aanstaande) leraren met een stabiele positieve identiteit, die hart en ziel behouden voor leerlingen en voor het vak (CEPM, 2014a, 2014b). Hiermee kan tevens mogelijke uitval van toekomstige leraren worden voorkomen. Uit onderzoek van Day & Gu (2014) is bekend dat leraren met een stabiele positieve identiteit het langer volhouden in het onderwijs en tevens een grotere invloed hebben op het leren van hun leerlingen.

Om zicht te krijgen in welke mate aanstaande en beginnende leraren agency ervaren op de werkplek, is een agencymeter ontwikkeld. De agencymeter is te gebruiken als nulmeting en als hulpmiddel bij het leren omgaan met en het evalueren van de gekozen professionele identiteitsspanning (Bijlage 2).
Hieronder geven we een voorbeeld van de wijze waarop een beginnende leraar een spanning ervaart, op welke wijze zij er vervolgens op de werkplek mee is omgegaan vanuit agency en een evaluatie ervan.

Spanning 3. Het gevoel van niet competent zijn in termen van kennis versus de verwachting om een expert te zijn

Marieke, beginnende leraar

"Ik voel mezelf nog een beginnende leraar en vind het soms lastig om met mijn duo-collega te werken, omdat zij achter in de 50 is en al veel ervaring heeft. Dit merk ik bijvoorbeeld aan hoe ze oudergesprekken voert, de tips die ze ouders en kinderen geeft of aan de lesideeën die ze ter plekke bedenkt. Ik heb het gevoel dat ik nog veel kan leren, maar ik weet nog niet zo goed hoe ik dat aan moet pakken."

Aanpak vanuit agency

"Met mijn duo-collega in gesprek gaan is natuurlijk een makkelijke oplossing, maar voor mij wel een uitdaging. Ik denk wel dat het voor mij prettig is als zij weet dat ik hier mee zit. Ik denk ook dat dit de situatie al wel zal veranderen. Ze kan hier dan rekening mee houden en ook aangeven hoe zij er over denkt. Misschien heeft ze dit zelf in haar beginjaren ook wel gehad. Ze zou me dan ook tips kunnen geven. Of op een andere manier met beginnende leraren in gesprek gaan."

Evaluatie

"De spanning is door het gesprek afgenomen en voelt niet meer als spanning. Ik weet nu beter wat er van me verwacht wordt [autonomie] en kan meer mezelf zijn [eigenheid]. Als persoon heeft het me echt wat gebracht. Door open te zijn kun je op een simpele manier het aanpakken [controle]. Ik had dit niet aangepakt als ik die spanningsvragenlijst niet had ingevuld. Kleine aanpak met groot resultaat! Dit triggerde mij om in actie te komen en het resultaat is ook mooi. Dus bij een volgende spanning ga ik hier ook zo mee aan de slag."

3. Resultaten en de betekenis ervan voor de onderwijspraktijk

3.1 Resultaten van ervaren spanningen en ermee leren omgaan

De resultaten van de vragenlijstafname 'Professionele identiteitsspanningen' gaven in ons onderzoek binnen het CEPM-project de mate aan waarin de 14 professionele identiteitsspanningen voorkomen bij eerstejaars, derdejaars aanstaande leraren en beginnende leraren/starters (n=252). Uit de resultaten komt naar voren dat eerstejaars, derdejaars en starters aan alle spanningen in enigerlei mate gewicht toekennen, met uitzondering van de starters die bij spanning 11 ('Ervaren van tegenstrijdige verbondschap met leerlingen en collega's') geen gewicht toekenden.

Voor de eerstejaars lag het zwaarste gewicht bij de spanningen 2, 3 en 4 en in die volgorde. Bij zowel de derdejaars als wel de starters bleken de spanningen 6, 10 en 2 (en in die volgorde) het zwaarste gewicht te krijgen.
Over alle groepen heen blijken de eerstejaars, derdejaars en starters aan spanning 2 het grootste gewicht toe te kennen. De keuze tussen 'Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen' levert daarmee de meeste professionele identiteitsspanningen op.

Een evaluatieve vragenlijst is gebruikt om specifieke ervaringen van aanstaande en beginnende leraren met het leren omgaan met een door hen gekozen spanning te achterhalen. De resultaten van deze vragenlijst gaven inzicht in de wijze waarop de aanstaande en beginnende leraren met behulp van een plan van aanpak 1 à 2 maanden op de werkplek leerden omgaan met een door hen gekozen spanning.

In totaal hadden 54 aanstaande en beginnende leraren, gezien de resultaten op de eerste vragenlijst (n=252) een plan van aanpak nodig. Dit is dus ruim 1 op de 5 deelnemende leraren. Op Hogeschool de Kempel ging het om 32 (van de 195) eerstejaars, bij de CHE om 18 (van de 47) derdejaars en bij Iselinge Hogeschool om 4 (van de 10) starters die op de werkplek leerden omgaan met een spanning met behulp van een plan van aanpak. De resultaten laten zien dat zij vrijwel met alle spanningen (met uitzondering van spanning 4, 7 en 14) aan de slag gingen. Zoals uit de resultaten van de eerste vragenlijst al was te verwachten bleek spanning 2 ('Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen') de meest gekozen spanning waar zij met een plan van aanpak aan wilden werken.

Van de 54 deelnemende leraren met een plan van aanpak heeft 76% volgens hun percepties (beter) leren omgaan met de gekozen spanning. Zij gaven aan dat voor hen sprake was van een verminderde spanning. Op basis van deze resultaten kunnen we concluderen dat het werken met een plan van aanpak met suggesties om bewust te leren omgaan met de gekozen spanning volgens de percepties van (aanstaande) leraren daadwerkelijk leidt tot het verminderen van deze spanning. Begrijpelijk is dan dat 94% van de deelnemende leraren het werken op basis van een plan van aanpak als zinvol ervaart. Slechts één beginnende leraar benutte geen plan van aanpak en gaf ook geen resultaten terug op de evaluatieve vragenlijst. Al bijeen kunnen we concluderen dat betekenisvol werken aan een spanning op basis van een plan van aanpak met suggesties om bewust met die spanning te leren omgaan, een waardevolle werkwijze is die (aanstaande) leraren daadwerkelijk ondersteuning biedt.[12]

[12] Meer verworven kennis en inzichten zijn opgenomen in de Toolbox (Bijlage 3).

3.2 De betekenis ervan voor de onderwijspraktijk

Wat betekenen onze verworven kennis en inzichten nu voor de onderwijspraktijk? Met de vragenlijst 'Professionele identiteitsspanningen' is het mogelijk zicht te krijgen welke spanningen aanstaande zowel als beginnende (en naar verwachting ook zittende) leraren op de werkplek ervaren. Tevens is zicht te krijgen welke spanningen bij welke groep het meest frequent voorkomen. Wanneer er zicht is op welke spanningen bij (aanstaande) leraren in hoge mate voorkomen, kan hier in de begeleiding van het leren omgaan met spanningen rekening mee worden gehouden. Elke professionele identiteitsspanning kan immers ook om bepaalde specifieke kennis, inzicht en vaardigheden en een bepaalde individueel gerichte aanpak vragen. Zo kan bijvoorbeeld spanning 2 'Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen' vragen om meer kennis, inzicht en vaardigheden over en begeleiding gericht op de wijze waarop je orde kunt handhaven in de klas. Dit terwijl spanning 14 'Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders' vraagt om meer kennis, inzicht en vaardigheden over en begeleiding gericht op de rol die je richting ouders/verzorgers moet aannemen ten opzichte van je leerlingen.

De resultaten van de evaluatieve vragenlijst laten zien dat (aanstaande) leraren vrijwel met alle spanningen aan de slag zijn gegaan en beter hebben leren omgaan ermee. Het beter leren omgaan met spanningen leidt tot het ervaren van agency op de werkplek en tot het ontwikkelen van persoonlijk meesterschap. Deze leraren verkrijgen een meer stabiele en positieve identiteit, met hart en ziel voor leerlingen zowel als voor het vak. Hopelijk kunnen we hiermee een steentje bijdragen om mogelijke uitval uit het leraarsberoep te voorkomen. Dit vraagt van lerarenopleidingen en scholen in hun leer- en professionaliseringsaanbod bijzondere aandacht te besteden aan de specifieke kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn om te leren omgaan met professionele identiteitsspanningen.

(Aanstaande) leraren die zich bewust zijn van hun professionele identiteit, weten wie ze als leraar zijn en willen zijn. Begeleiders van lerarenopleidingen en scholen kunnen zo (aanstaande) leraren op maat begeleiden op de werkplek. Een spanning speelt immers niet voor elke (aanstaande) leraar in elke context en op elk moment. Nadenken over vragen als 'wie ben ik als persoon?', 'wie ben ik als professional c.q. leraar?' en 'welke juf/meester zou ik willen zijn?' draagt bij aan betekenisvol leren onderwijzen en de ontwikkeling van persoonlijk meesterschap.

Dit artikel is gebaseerd op de verworven kennis en inzichten uit het project 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek' van het Center of Expertise Persoonlijk meesterschap (CEPM). De projectopbrengsten zijn vastgelegd in een Toolbox Professionele identiteitsspanningen die een handreiking, een dvd en 4 setjes van 14 spanningskaarten met werkwijzekaart bevat. Lerarenopleidingen en scholen die meer werk willen maken van het ontwikkelen van de professionele identiteit van (aanstaande) leraren, kunnen alle producten gebruiken bij het in beeld brengen welke professionele identiteitsspanningen op de werkplek en het leren ermee om te gaan (zie Bijlage 3).

Literatuur

Alsup, J. (2006). *Teacher identity discourses: Negotiating personal and professional spaces.* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Beijaard, D. (2009). *Leraar worden en leraar blijven. Over de rol van identiteit in professioneel leren van beginnende docenten (intreerede)*. Eindhoven: Technische Universiteit - Eindhoven School of Education.

Beijaard, D., & Olsen, B. (2013, July 1-5, 2013). *The role of agency in becoming and being a teacher (symposium).* Paper presented at the ISATT conference 'Excellence of teachers? Practice, policy, research', Ghent.

Bots, M. & Putter, J. de (2014). *Het authentieke portfolio. Ruimte waar mogelijk, ondersteuning waar nodig. Verslag van een pilot in twee lerarenopleidingen over het toepassen van richtlijnen gericht op het bevorderen van authenticiteit in portfolio's.* Helmond / Utrecht, Kempelonderzoekcentrum / Marnix academie.

CBS & TNO. (2015). *Een op de zeven werknemers heeft burn-outklachten (Persbericht)*. Den Haag: CBS en TNO.

Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap. (2014a). *Proposities CEPM 2.0. Interne notitie.* Utrecht: Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap.

Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap. (2014b). *Indicatoren Persoonlijk meesterschap.* Utrecht: Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap.

Day, C., & Gu, Q. (2014). *Resilient teachers, resilient schools. Building and sustaining quality in testing times*. London / New York: Routledge.

Diepe, R., van (2014). *Verbanden tussen professionele identiteitsspanningen en de leraar-leerlingrelatie.* Masterthesis Onderwijskunde, Universiteit Utrecht / Kempelonderzoekscentrum Hogeschool de Kempel, Utrecht / Helmond.

Diepe, R., van, Geldens, J., & Wubbels, T. (2016). Spanningen in de professionele identiteit ervaren door eerstejaars aanstaande leraren en de relatie met hun leerlingen: is er een verband? *Tijdschrift voor lerarenopleiders, 37*(1), 33-43.

Eteläpelto, A., Vähäsantanen, K., Hökkä, P., & Paloniemi, S. (2013). What is agency? Conceptualizing professional agency at work. *Educational Research Review,10*, 45- 65.

Geldens, J. (2007). *Leren onderwijzen in een werkplekleeromgeving. Een meervoudige casestudy naar kenmerken van krachtige werkplekleeromgevingen voor aanstaande leraren basisonderwijs (Proefschrift Radbouduniversiteit Nijmegen)*. Helmond: Kempellectoraat, Hogeschool de Kempel.

Geldens, J., Groot, T. de, Bom, P., Schipper, H., & Maanen, N. van (2016). *Omgaan met professionele identiteitsspanningen op de werkplek. Een handreiking voor begeleiders, aanstaande en beginnende leraren in de werkplekleeromgeving.* Utrecht: Center of Expertise Persoonlijk Meesterschap.

Hidding, L. (2013). Werkdruk in het primair onderwijs: Gevangen in de normjaartaak. In R.Kneyber & J. Evers (Eds.), *Het alternatief: Weg met de afrekencultuur in het onderwijs!* (pp. 142-153). Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Hökkä, P., Eteläpelto, A., & Rasku-Puttonen, H. (2012). The professional agency of teacher educators amid academic discourses. *Journal of Education for Teaching, 38*(1), 83-102.

Ketelaar, E. (2012). *Teachers and innovations: On the role of ownership, sense-making, and agency (Proefschrift Technische Universiteit Eindhoven)*. Eindhoven: Technische Universiteit Eindhoven.

Meijer, P. C. (2014). *De docent: sterk in ontwikkeling. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar Teacher learning and development aan de Radboud Docenten Academie van de Radboud Universiteit Nijmegen*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Meijer, P. C., Korthagen, F., & Vasalos, A. (2009). Supporting presence in teacher education: The connection between the personal and professional aspects of teaching. *Teaching and Teacher Education, 25*(2), 297-308.

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap. (2013). *Begeleiding van beginnende leraren in het beroep. Raamplan voor regionaal te starten projecten*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap.

Onderwijsraad. (2013). *Verkenning leraar zijn.* Den Haag: Ministerie OC&W.

Pillen, M. (2013). *Professional identity tensions of beginning teachers (Proefschrift Technische Universiteit Eindhoven)*. Eindhoven: Eindhoven School of Education.

Ploeg, J. van de & Scholte, E. (2004). Arbeidssatisfactie onder leerkrachten. *Pedagogiek, 23*(4), 276-290.

Popeijus, H. L. & Geldens, J. (Eds.). (2009). *Betekenisvol leren onderwijzen in de werkplekleeromgeving*. Antwerpen / Apeldoorn: Garant.

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2002). Overview of self-determination theory: An organismic dialectical perspective. In E.L. Deci & R.M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 3-33).

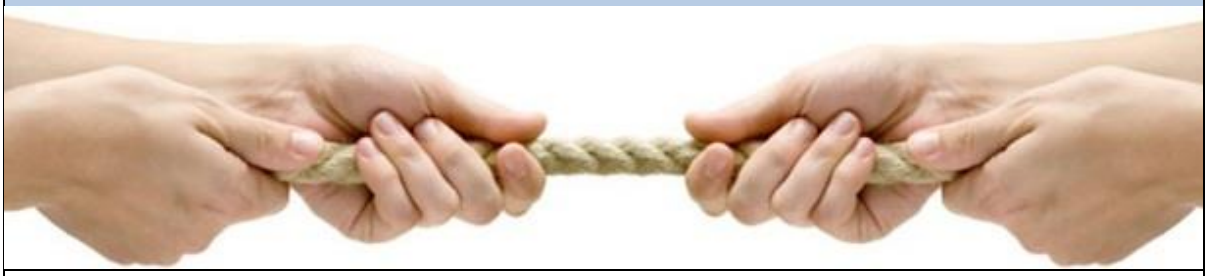
TNO. (2013, 20 november 2013). Nationale enquête arbeidsomstandigheden 2012: methodologie en globale resultaten. From http://www.monitorarbeid.tno.nl/publicaties/nea-2012.

Vähäsantanen, K. (2013). *Vocational Teachers' Professional Agency in the Stream of Change (dissertation)*. Jyväskylä, Finland: University of Jyväskylä.

Veldman, I., Van Tartwijk, J., Brekelmans, M., & Wubbels, T. (2013). Job satisfaction and teacher relationships across the teaching career: Four case studies. *Teaching and Teacher Education, 32,* 55-65.

Bijlage 1 Vragenlijst professionele identiteitsspanningen

Vragenlijst professionele identiteitsspanningen beginnende leraren
(gebaseerd opPillen, 2013; taalkundig aangepast door Van Diepe, 2014)[13]



Beste leraar,

Hieronder vind je een vragenlijst die gericht is op een beeld te krijgen van professionele identiteitsspanningen die jij op je werkplek mogelijk kunt ervaren. Je ervaart dan een conflict tussen wat je persoonlijk relevant vindt (persoonlijke dimensie) en wat je relevant vindt voor je leraarsberoep (professionele dimensie).

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10 minuten. De gegevens zullen vertrouwelijk worden behandeld. In de bijeenkomsten van Versterking Samenwerking krijg je de mogelijkheid om over deze professionele identiteitsspanningen met elkaar in gesprek te gaan. Hiermee krijg je de kans om je beroepsidentiteit beter in beeld te brengen en je verder te ontwikkelen in het goed hanteren van jouw professionele identiteitsspanning(en).

Over enkele maanden zullen de algemene resultaten van het onderzoek gepresenteerd worden.

Succes met invullen en alvast hartelijk dank voor je medewerking!

Algemene gegevens

A. Geslacht
0 man
0 vrouw

B. Leeftijd in aantal jaren

[13] Pillen, M. (2013). *Professional identity tensions of beginning teachers (Proefschrift Technische Universiteit Eindhoven).* Eindhoven: Eindhoven School of Education.
Diepe, R., van (2014). *Verbanden tussen professionele identiteitsspanningen en de leraar-leerlingrelatie.* Masterthesis Onderwijskunde, Universiteit Utrecht / Kempelonderzoekscentrum Hogeschool de Kempel, Utrecht / Helmond.

C. Naam van de basisschool waar je werkzaam bent en woonplaats

D. Onderwijservaring in aantal schooljaren

E. In welke bouw ben je werkzaam? (meerder antwoorden mogelijk)
0 onderbouw (gr.1,2,3)
0 middenbouw (gr.4,5,6)
0 bovenbouw (gr.7,8)

F. Hoogst behaalde vooropleiding
0 pabo
0 andere HBO-opleiding
0 anders nl. :

Professionele identiteitsspanningen

Onderstaande 14 stellingen geven een voorbeeld van professionele identiteitsspanningen die je als leraar kunt ervaren op je werkplek. Bij iedere spanning wordt er aan je gevraagd in hoeverre deze spanning van toepassing is op je werkplek.
Je kunt bij elke spanning de mate waarop deze van toepassing aankruisen:
1) Niet van toepassing
2) Meer niet dan wel van toepassing
3) Meer wel dan niet van toepassing
4) Wel van toepassing

Spanning 1 met voorbeeld			
1.	Het gevoel een beginnende leraar te zijn versus de verwachting om je te gedragen als een ervaren leraar.	Voorbeeld: Je voelt je nog een beginneling. Hierdoor heb je er moeite mee om je zelfbewust te gedragen en door leerlingen, teamleden, directie en/of ouders/verzorgers word je ook zo behandeld. Voor het beroep van leraar voel je je nog wat onervaren. Je hebt een brede verantwoordelijkheid als leraar, maar kan die verantwoordelijkheid nog niet helemaal aan.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 2 met voorbeeld			
2.	Zorg willen dragen voor leerlingen versus de verwachting om te onderwijzen.	Voorbeeld: Je wilt graag dat je leerlingen het gevoel hebben dat je er voor hen bent en dat ze zich op hun niveau kunnen ontwikkelen; dit gaat moeilijk samen met het je handen al vol hebben aan het ‘normale’ lesgeven.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel

Spanning 3 met voorbeeld			
3.	Het gevoel van niet competent zijn in termen van kennis versus de verwachting om een expert te zijn.	Voorbeeld: Je verwacht dat de leerlingen, teamleden, directie en de ouders/verzorgers jou als een expert zien. Een juf/meester die alles weet en veel kennis heeft. Zelf heb je echter niet het gevoel dat je alles weet en vind je dat je juist nog van alles moet leren. Je weet niet goed hoe je met deze situatie om moet gaan.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 4 met voorbeeld			
4.	Ervaren van een verschil tussen de eigen, vaak impliciete theorieën en de theorieën die relevant zijn voor het lesgeven.	Voorbeeld: Je ervaart dat je binnen de opleiding en binnen je werk veel dingen nog niet geleerd hebt, die je eigenlijk wel nodig hebt om goed te functioneren op je werkplek. Het is daarom soms moeilijk om dingen te doen die van je verwacht worden op je werkplek.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 5 met voorbeeld			
5	Blootgesteld worden aan tegenstrijdige onderwijskundige opvattingen.	Voorbeeld: Je hebt het gevoel dat je het nooit goed doet: op de opleiding heb je bepaalde opvattingen over lesgeven geleerd die je niet terug ziet op je werkplek. Hierdoor kun je bepaalde op de opleiding geleerde theorieën niet toepassen en zijn sommige opvattingen van jouw onderwijsvisie niet uitvoerbaar op je werkplek.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 6 met voorbeeld			
6.	Tijd willen steken in het oefenen van lesgeven versus de druk ervaren om tijd te investeren in andere taken die deel zijn van de leraarstaken.	Voorbeeld: Je vraagt je af of je wel een 'goede leraar' kunt zijn. Je baalt dat je naast de lesgevende taken zoveel andere (waaronder administratieve) taken hebt en hebt het gevoel dat je te weinig tijd hebt om al die taken goed uit te voeren. Aan de ene kant wil je je tijd verdelen over alle taken en zo de school en je collega's tevreden houden. Aan de andere kant wil je meer tijd besteden aan de lesgevende taken, want je vindt dat je leerlingen recht hebben op goede lessen.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 7 met voorbeeld			
7.	De integriteit van de leerlingen respecteren versus het gevoel deze integriteit tegen te werken.	Voorbeeld: Een leerling heeft je in vertrouwen genomen over een persoonlijk probleem. Je ervaart nu een dilemma. Je hebt de leerling beloofd dat het probleem veilig is bij jou. Nu je het probleem echter kent weet je niet meer wat je moet doen: je	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan

		wil de integriteit van de leerling bewaren, maar tegelijkertijd vind je dat je moet ingrijpen.	niet 4□ Wel
Spanning 8 met voorbeeld			
8.	Leerlingen als gehele personen behandelen versus het gevoel ze te moeten behandelen als leerlingen met leerprestaties.	Voorbeeld: Je vindt het moeilijk om leerlingen puur op hun prestaties te beoordelen, omdat je ook graag rekening houdt met de leerling zelf. Je vindt het lastig om je te focussen op de prestaties, omdat je andere dingen minstens zo belangrijk vindt, zoals het welbevinden van de leerlingen. Hoe doe je dit, ook in oudergesprekken? Je ervaart dit als een dilemma.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 9 met voorbeeld			
9.	Ervaren van moeilijkheden in het houden van emotionele afstand.	Voorbeeld: Je trekt je het lot van je leerlingen erg aan, waardoor je merkt dat je soms te betrokken bent. Je hebt er moeite mee dat je niet datgene voor je leerlingen kunt doen wat je zou moeten/willen doen om de leerling echt te helpen.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 10 met voorbeeld			
10.	Balans werk en privé en werkdruk van het leraarsberoep.	Voorbeeld: Je wilt je werk als leraar graag goed doen, maar je wilt ook thuis zijn voor je partner/gezin/huisgeno(o)t(en). Je hebt vaak veel werk dat nog niet af is als het tijd is om naar huis te gaan. Je weet niet goed hoe je je tijd moet verdelen. Je merkt dat het beroep van leraar veel tijd en energie van je vraagt. Dit maakt het lastig om je werk vol te houden.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 11 met voorbeeld			
11.	Ervaren van tegenstrijdige verbondschap met leerlingen en collega's.	Voorbeeld: Je vindt dat je op de werkplek nog teveel als beginneling behandeld wordt. Aan de ene kant vind je dat je voor jezelf op moet komen op je werkplek: je wilt serieus behandeld worden door teamleden, directie en/of ouders/verzorgers en laten zien dat je betrokken bent bij de school. Aan de andere kant wil je niet te opdringerig overkomen: je bent tenslotte nog een beginnende leraar.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 12 met voorbeeld			
12.	Conflicten ervaren tussen de eigen oriëntaties gericht op	Voorbeeld: Je wilt graag je eigen ideeën uitproberen en op een andere manier met de leerlingen omgaan dan je	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet

	het leren van onderwijzen en die van anderen.	werkplek dat voorstaat. Je weet niet wat je moet doen: je wilt aan de ene kant luisteren naar de schoolvisie. Aan de andere kant vind je dat je toch moet proberen op je eigen manier les te geven en te doen wat volgens jou het beste is voor de leerlingen.	2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 13 met voorbeeld			
13.	Moeilijkheden ervaren in benaderingen van onderwijzen.	Voorbeeld: Jij hebt de verantwoordelijkheid voor je leerlingen. Die verantwoordelijkheid neem je ook, maar tegelijkertijd ben je nog jong. Je staat qua leeftijd dichter bij je leerlingen dan je collega's. Je wilt een lolletje kunnen maken met de leerlingen, maar je bent je bewust van je functie als leraar. Als je te ver gaat, nemen de leerlingen je misschien niet meer serieus, maar je vindt ook dat je zelf plezier moet kunnen hebben met je leerlingen.	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel
Spanning 14 met voorbeeld			
14	Moeilijkheden ervaren in benaderingen van ouders/verzorgers.	Voorbeeld: Je vindt het moeilijk om te bepalen welke rol je richting ouders/verzorgers moet aannemen ten opzichte van je leerlingen. Ouders/verzorgers geven soms ongevraagd advies waarbij ze verwachten dat jij dat uitvoert. Durf je daar (professioneel) tegen in te gaan?	Mate waarin van toepassing: 1□ Niet 2□ Meer niet dan wel 3□ Meer wel dan niet 4□ Wel

Bijlage 2 Agencymeter

Agencymeter Te gebruiken bij een nulmeting en bij het evalueren van het plan van aanpak om te leren omgaan met de gekozen professionele identiteitsspanning.		**Score** **oneens…..eens**			
		1	**2**	**3**	**4**
	In de stage / op de werkplek				
Autonomie[14]	… weet ik wat er van me verwacht wordt				
	... kan ik mezelf zijn				
	… neemt mijn mentor mijn mening serieus				
	… houdt mijn mentor rekening met mijn leerbehoeften				
Eigenheid[15]	… kan ik mijn persoonlijke ontwikkeling laten zien				
	… heb ik een goed beeld van mijn persoonlijke kwaliteiten als leraar				
	… geeft mijn mentor mij ruimte om mezelf als leraar te laten zien				
	… geeft mijn mentor mij persoonsgerichte feedback die ik kan gebruiken				
Controle[16]	… heb ik eigen inbreng in (de aanpak van) mijn lesactiviteiten				
	… heb ik eigen inbreng in (de aanpak van) mijn niet-lesgebonden activiteiten				
	… kan ik mijn handelen in allerlei omstandigheden sturen				
	… kan ik al mijn verschillende taken goed managen				

[14] Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2002). Overview of self-determination theory: An organismic dialectical perspective. In E.L. Deci & R.M. Ryan (Eds.), *Handbook of self-determination research* (pp. 3-33).

[15] Bots, M. & Putter, J. de (2014). *Het authentieke portfolio. Ruimte waar mogelijk, ondersteuning waar nodig. Verslag van een pilot in twee lerarenopleidingen over het toepassen van richtlijnen gericht op het bevorderen van authenticiteit in portfolio's.* Helmond / Utrecht, Kempelonderzoekcentrum / Marnix academie.

[16] Grondlegger attibrutietheorie: Fritz Heider. De vragen zijn gericht op interne locus of control, stabiel en variabel.

Bijlage 3 Toolbox

De inhoud van de Toolbox Professionele identiteitsspanningen bestaat uit producten die zijn voortgekomen uit het project 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek' van het Center of Expertise Persoonlijk meesterschap (CEPM).

De Toolbox bevat een handreiking, een dvd en 4 setjes van 14 spanningskaarten met werkwijzekaart. Begeleiders, aanstaande en beginnende leraren in de werkplekleeromgeving kunnen alle producten gebruiken bij het in beeld brengen welke professionele identiteitsspanningen op de werkplek en het leren ermee om te gaan.

Inhoud van de dvd:

- Leeswijzer dvd
- Algemene presentatie
- 1 Vragenlijst spanningen
- 2 Spanningskaarten
- 3 Spanningen, Plan van aanpak, Evaluatie
- 4 Evaluatieve vragenlijst
- 5 Interviewguide
- 6 Begeleidingssuggesties
- 7 Theorie

Hieronder geven we een korte toelichting op de onderdelen van de dvd.



Leeswijzer dvd

De leeswijzer geeft een beknopte toelichting op de producten die je op de dvd kunt vinden.

Algemene presentatie

Om zicht te krijgen op het gehele project, kun je de algemene presentatie aan de hand van de PowerPoint bekijken.

1 Vragenlijst spanningen

De vragenlijst 'Professionele identiteitsspanningen', gebaseerd op Van Diepe (2014) en Pillen (2013), brengt in beeld in welke mate de 14 professionele identiteitsspanningen door (aanstaande) leraren worden ervaren op de werkplek (zie Bijlage 2). Er is een versie van de vragenlijst voor aanstaande leraren en voor beginnende leraren. Het beantwoorden van de vragen zorgt voor een bewustwording bij (aanstaande) leraren waarbij ze worden uitgedaagd te expliciteren of ze in hun beroepsuitoefening al dan niet een conflict ervaren tussen wat ze persoonlijk relevant vinden en wat ze als relevant vinden voor hun beroep. De werkwijze geeft aan hoe je de vragenlijst kunt afnemen en hoe je vervolgens in



leerwerkgemeenschappen in dialoog kunt gaan over de spanningen. Ten slotte kun je de inventarisatielijst benutten wanneer je op vlotte wijze een overzicht wilt krijgen van de voorkomende spanningen in je groep.

2 Spanningskaarten

Als alternatief voor het gebruik van de vragenlijst professionele identiteitsspanningen is een set van 14 spanningskaarten ontwikkeld, die je kunt benutten om (aanstaande) leraren met elkaar in gesprek te brengen over de professionele identiteitsspanningen. Op elke spanningskaart staan richtvragen, die (aanstaande) leraren kunnen helpen hun professionele identiteitsspanningen te onderzoeken. Mogelijke werkwijzen zijn beschreven.

3 Spanningen, Plan van aanpak, Evaluatie

In dit onderdeel vind je een overzicht van alle professionele identiteitsspanningen en spanningsthema's, en formats van agencymeter en het plan van aanpak. Er staan voorbeelden van spanningen van eerstejaars, derdejaars aanstaande leraren en beginnende leraren, hoe ze er vervolgens op de werkplek mee zijn omgegaan en een evaluatie daarvan. Ook vind je er drie voorbeelden van spanningen, hoe ze er vervolgens op de werkplek mee zijn omgegaan vanuit agency en een evaluatie daarvan.

4 Evaluatieve vragenlijst

De evaluatieve vragenlijst is handig als je wilt weten hoe (aanstaande) leraren met een door hen gekozen spanning hebben leren omgaan.

5 Interviewguide

De interviewguide is bruikbaar om een genuanceerd beeld te krijgen van de wijze waarop (aanstaande) leraren hun gekozen spanning hebben ervaren en hoe ze ermee zijn omgegaan. Ook is een interviewguide beschikbaar om zicht te krijgen op de wijze waarop begeleiders (tutoren, studieloopbaanbegeleiders, interne opleiders, mentoren) de aanstaande en beginnende leraren hebben begeleid in het leren omgaan met de gekozen professionele identiteitsspanningen (vanuit agency).

6 Begeleidingssuggesties

Onze begeleidingssuggesties zijn nuttig om meer zicht te krijgen op het begeleiden van (aanstaande) leraren in het leren omgaan met spanningen. Ze zijn verzameld vanuit onze projectervaringen.

7 Theorie

Wil je meer theoretische achtergrondinformatie, dan verwijzen we je naar dit onderdeel van de dvd. Hier vind je:

- een omschrijving van het begrip agency;
- een overzicht van professionele identiteitsspanningen en spanningsthema's;
- de publicatie 'Persoonlijk meesterschap op de werkplek. Welke spanningen ervaren eerstejaarsstudenten in hun stage?' in het tijdschrift Dialoog, een uitgave van Hogeschool de Kempel;
- een abstract, thesis, presentatie en artikel in het Tijdschrift voor Lerarenopleiders over het WO-masteronderzoek van Van Diepe 'Verbanden tussen Professionele identiteitsspanningen en de leraar-leerlingrelatie';
- verwijzingen naar wetenschappelijke publicaties over agency.